

“TÜTÜN GECELERİ”NİN TÜRK KÜLTÜR HAYATINDAKİ YERİ

Yrd. Doç. Dr. Ali YAKICI

Türklerin sosyal yaşantısı içinde "imece" dediğimiz, amacı sosyal yardımlaşmaya dayanan bir araya gelmelerin, Türk kültür ve dayanışması bakımından önemi büyük olmuştur. Türk'ün bilinen tarihinden günümüze bir çok sosyal nitelikli tören ve toplantı değişik ad ve biçimlerde görevini icra etmiş, yeni oluşum, katkı, nitelik ve adlarla hayatını devam ettirmiştir.

Bu sosyal nitelikli gelenek ve göreneklerin, "Türkiye" adı verilen coğrafyada da Türk insanı tarafından canlı bir şekilde yaşatıldığı görülmektedir. Çankırı ve Kütahya'nın "Yâren Teştilatı", İstanbul, Balıkesir ve Konya'nın "Helva Geceleri", Urfa'nın "Sıra Geceleri", Orta Anadolu'nun "Delikanlı Teşkilatı", Gaziantep, Tokat, Konya, Ankara ve Sivas'ın "Ferfene"si, Afyon'un "Gezek"leri. Konya'nın "Barana"sı, "Bulgur Kaynatma" ve "Bulgur Çekme"leri, "Erişte Kesme"leri, "Şehriye Dökme"leri bunun canlı örnekleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Sosyal yaşantıyı etkileyen benzer geleneklerden biri de "Tütün Geceleri"dir.

Tütün Geceleri, tarım hayatında tütünün önemli bir yer almasıyla birlikte özellikle geçimini tütünle sağlayan köylerde etkili olmuştur. Bu köylerin başında da, Bolu'nun tütüncülükle uğraşan köyleri gelmektedir. Bu köylerde yaşanan "Tütün Geceleri", yalnız imece yo-

luyla insanları bir araya getirmekle, sosyal yardımlaşma ve dayanışmayı sağlamakla kalmamış, aynı zamanda, bu gecelerde ortaya çıkan maniler, bilmeceler, atışmalar, taşlamalar, anlatılan masallar, halk hikâyeleri ve benzeri edebiyat ürünleriyle de, öncelikli olarak Bolu'nun ve dolayısıyla da Türklerin edebiyatına katkıda bulunmuştur. Böylelikle de sosyal nitelikli bu bir araya gelmelerin kültürel ve edebî niteliği de kendini hissettirerek bir "bütün"lük arzetmiştir.

Tütün Geceleri'ni yaşayan köylerden biri de Bolu'nun Düzce ilçesi sınırları içinde yer alan Kırıkköy'dür. Ahalisinin geçimi büyük oranda tarıma dayalı olan bu köyün 1980'li yıllara kadar elektrik ve suyunun olmadığı bilinmektedir. 15 yıl öncesine kadar elektrik ve doyasıyla televizyon gibi iletişim araçlarından, makine gibi teknolojinin sunduğu nimetlerden mahrum olan bu köy halkı, tarımda bilek gücünü kullanmakta, geçimimi bilek gücüne dayandırmakta, yorgunluğunu kendi oluşturduğu eğlence ortamında atabilmekteydi, işte, bilek gücünün birleştirildiği, duyguların dillerden döküldüğü toplantıların adıdır Tütün Geceleri...

Köylüler, imece usulüne göre, belirli bir sıra gözeterek her gün bir ailenin yetiştirdiği mahsülü hasat ederler. Mısır tarlaları kısa zamanda çapalanır, mısır koçanları el birliği ile soyulur, tütün fi-

deleri hep birlikte dikilir, yaprakları birlikte toplanır, bir gece içinde tütünler demet yapılır, iplere dizilir.

Tütün Geceleri, sabahın erken saatlerinde toplanmaya başlayan ve gün boyu süren hummalı bir çalışma sonucunda toplanan tütün yapraklarının, evin kuytu ve serin bir odasına yığılmasıyla başlar. Toplama işleminin ardından, imeceye katılanlar, tütün yapraklarının getirildiği eve gelir, tütün yaprakları ısınmadan, buruşmadan, ikişer kulaçlık iplere tütün iğneleriyle yaprakları dizerler. Bu çalışma, gerekirse sabaha kadar devam eder. Çünkü tütünü iplere dizme işleminin aynı gün tamamlanması gerekmektedir. Eğer, bu işlem tamamlanamazsa, tütün toplandıktan sonra fotosenteze devam ettiği için ısınır, dayanıklılığını kaybeder.

Gaz lambalarının ışığında gece boyunca devam eden bu çalışma esnasında, yalnız tütün yaprakları iplere dizilmekle kalmız, karşılıklı olarak maniler söylenir, bilmece sorulur, masallar, hikayeler anlatılır, böylece hem eğlenilir, hem de üzerine uyku ağırlığı çökenler bu durumdan kurtarılır, uyanık tutulurdu.

Gece boyunca büyük bir sabır ve titizlikle dizilen yapraklar, günün ilk ışıklarıyla birlikte, gün boyunca güneş alabilecek bir yerde "ayna" ya da "çangal"lara asılarak kurumaya bırakılırdı. Bu arada geceden geriye maniler, hikayeler, masallar ve bilmece kalırdı.

Kıyıköy'de yaşanan Tütün Gecele-ri'nde söylenen manileri konu bakımından beş grupta toplamak mümkündür :

- 1- Konusu aşk ve sevda olan maniler.
- 2- Konusu nişan, nikah, evlilik olan maniler.

3- Konusu ayrılık, gurbet, hasret olan maniler.

4- Karşılıklı atışma şeklinde genellikle taşlama nitelikli olan maniler.

5- Bunların dışında kalan konularda söylenen maniler

Bu manilerden bazıları şu şekildedir :

"Düzce'yinen Bolu'nun
Ne çekiyor arası
Benim yârim kazanır
Beşbirlik parası"

"Yeni mintanlar çıkmış
Al yârim mavisinden
Yârim çıkmış geliyor
Kıyıköy kahvesinden"

"Taksi geliyor taksi
Arıcı tenekeli
Şöfer olmuşsun yârim
Hayatın tehlikeli"

"Duvarda altın sını
Yaz üstüne ismini
Öper koklarım yârim
Gönderirsen resmini"

"Sarmaşık mısın sarmaşık
Sarmadan oldum âşık
Kıyıköy'ün kızlarının
Zülüfleri dolaşık"

"Bolu dağları duman
Yaman sevdiğim yaman
Beni sana vermezler
Dolan sevdiğim dolan"

"Bizim motor kırmızı
Dolaşıyor Kıbrıs'ı"

Yarimnen konuşurken
Doğdu seher yıldızı"
"Ayakkabım var benim
Ayağıma dar benim
Kıyıköy'ün içinde
Ala gözlü yâr benim"

"Demet yaparım demet
Lambanın karşısında
Benim bir sevdiğim var
Kıyıköy çarşısında"

"Ben bir çeşme yapturdım
Bolu ustalarına
Tabip ilaç vermiyor
Sevda hastalarına"

"Kıyıköy'dür köyümüz
Zemzem akar suyumuz
Sevip sevip ayrılmak
Yoktur öyle huyumuz"

"Tütün toplayan gelin
Tütün kuru olmasın
Gel de biraz konuşak
Ahdım yerde kalmasın"

"İmeciler geliyor
Omuzları kazmalı
İmeceye gelmedi
Benim sarı yazmalı"

"Tütün aldım Hendek'ten
Hekim gelsin ıraktan
Hekim bana ne yapsın
Ben yanmışım yürekten"

Tütün Geceleri'nde söylenen hikâyelerin başında "Arzu ile kanber" hikâyesi gelmektedir. Hikâyenin nesir kısımları bir anlatıcı tarafından verilirken manzum kısımları da yöre tabiriyle "gaydalı", yani ritimli olarak söylenmektedir. Kıyıköy Tütün Gecelerinde anlatılan masalların başında ise "Üç Köpek, Keçi Kız, Sırma Saçlıyan Anası, Kurbağa Kız" gibi masallar gelmektedir.

Sonuç olarak diyebiliriz ki, gerek Bolu Kıyıköy'de, gerekse tütün ekimiyle uğraşan diğer köylerde yaşanan "Tütün Geceleri", hem sosyal dayanışmayı sağlamış olması, hem de edebî hayata yaptığı katkılardan dolayı, Türk kültür tarihini oluşturan yapı taşları arasındaki yerini almıştır.

NOT: Kıyıköy'deki derlemeler Edibiyat öğretmeni Kibriye EVİN tarafından yapılmıştır.